

ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТ МАЙНОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

ХАТНЮК Наталія Сергіївна - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права, Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID Id: <https://orcid.org/0000-0003-3064-7510>

ПОБІЯНСЬКА Неллі Борисівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри приватно-правових дисциплін, Університет сучасних знань

ORCID Id: <https://orcid.org/0000-0001-5872-9281>
DOI

Стаття посвячена дослідженню правової природи віртуальних активів, в частині, більш детально розглянуто законодавче визначення криптовалют і інших віртуальних грошових активів. Авторами сфокусовано увагу на правових принципах використання віртуальних активів як об'єкта майнових прав, а саме розкрито економічну сутність, правовий режим використання і особливості виконання операцій з допомогою віртуальних активів. В статті автори звертаються до досвіду країн, які вже зробили спроби закріпити і визначити в нормативних актах правовий режим криптовалют і інших віртуальних об'єктів, однак ці спроби не можна вважати успішними. Проаналізовано проект Закону України «Про віртуальні активи» і запропоновано шляхи удосконалення положень громадянського, податкового і господарського законодавства, які спрямовані на визначення і закріплення правового статусу віртуальних активів.

Ключові слова: об'єкти майнових прав, децентралізована платіжна система, віртуальні активи, цифрова валюта, криптовалюта, емісія криптовалюти, криптовалютна біржа, технологія блокчейн.

Постановка проблеми

Тотальний локдаун, який став викликом не тільки для української, а і для сві-

тової економіки загалом, поставив нові виклики і вимагає інноваційних не лише технологічних, економічних, але й правових рішень щодо налагодження комунікацій, зв'язку, укладення договорів, ведення претензійної роботи тощо. Усе частіше Інтернет магазини стають аналогами магазинів офлайн, YouTube канали стають джерелом стабільного зростаючого прибутку, а реклама на сторінках у соціальних мережах популяризується, динамічно розвивається і зростає її вартість.

Найважливішою складовою частиною промислової революції продовжує залишатися безперервне оновлення інформаційно-комунікаційних технологій [1, С. 5]. Тому все більшої актуальності набувають питання правового статусу таких соціальних сторінок, зміст та характер договорів, предметом яких є акаунти в мережних іграх тощо.

Важливим та необхідним питанням, яке потребує вивчення, став правовий режим використання віртуальних активів як об'єктів майнових прав, зокрема, криптовалюти, у правовому полі України. На сьогодні нагального вирішення потребує проблема захисту прав інвесторів, які вкладають кошти у віртуальні активи, а також відкриття ринку фінансових послуг із обслуговування віртуальних активів. На розгляді у Верховній Раді України перебуває проект Закону України «Про віртуальні активи», положення якого є втіленням

Концепції реформування Цивільного та Господарського кодексів України.

Метою публікації є визначення правової природи віртуальних цифрових активів як майбутнього правового інституту в Україні, з урахуванням особливостей їх використання та функціонування. З метою правового забезпечення дієвого та ефективного механізму застосування віртуальних активів, зокрема, криптовалюти, запропонувати внесення відповідних змін до чинного законодавства.

Предметом дослідження є законодавчі положення, що визначають правовий статус цифрових віртуальних активів як об'єкт майнових прав та суб'єктів правовідносин, що пов'язані з їх використанням у цивільному та господарському обігу в Україні, з урахуванням нормативних актів міжнародного законодавства.

Методологічною основою дослідження є діалектика як загальнонауковий метод пізнання, а також логічний, історичний, системний, статистичний, формально-юридичний та порівняльно-правовий методи наукового пізнання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Станом на сьогодні питання наукового дослідження та вивчення правового статусу віртуальних активів як у цілому, так і деяких їх правових аспектів було предметом дослідження таких вітчизняних та зарубіжних науковців: М. Кучерявенко,- А. Кудь, Є. Смичок, В. Костюченко,- Д. Нікколаї, І. Гусєва, Т. Петрова,- Р. Прайс, Л. Фрідкін, Т. Дмитренко як Ч. Блейзер, В. Ерланк, Гр. Ластовка, Дж. Нельсон,-

П. Палка, Дж. Фейрфілд, Д. Хантер,- Д. Шелдон й інші Р. Є. Еннан, К. В. Єфремова, А. В. Кирилюк, Р. А. Майданик,- Л. Р. Майданик, К. Г. Некіт. Проте, аналіз наукових праць та публікацій свідчить про те, що ця проблематика потребує глибших та більш ґрунтовних спеціалізованих досліджень та вивчення з урахуванням досвіду тих країн, які вже зробили крок до нор-

мативного закріплення таких майнових прав та способів платежу, які вважаються віртуальними активами.

Виклад основного матеріалу

Досить часто можна зустріти використання поняття «віртуальна валюта» як цифрового вираження вартості, яке можна використовувати в цифровій формі, та функціонально прагне виступати засобом обміну, одиницею обліку й зберігання вартості [2, с. 107]. Складна природа й права невизначеність криптовалют не дозволяє ототожнити її з будь-яким із суміжних понять, таких як грошові кошти, валюта, валютна цінність, платіжний засіб, електронні гроші, цінні папери, нерухоме майно, дорогоцінні метали тощо [3, с. 51]. У 2015 р. у звіті Європейського центрального банку віртуальна валюта визначається вже ширше, як цифрове вираження вартості, яка не емітована центральним банком або фінансовою установою, уповноваженою видавати електронні гроші [4].

У сучасному фінансовому праві існують два підходи щодо використання поняття «віртуальний». З одного боку він може інтерпретуватися як «фіктивний», такий, що не існує в реальному фізичному просторі, або ж як «розширений за рахунок спільних ресурсів» [15].

Віртуальна власність має три характерні ознаки, релевантні (суб'єктивна відповідність) реальній власності: 1) винятковість – за допомогою відповідної форми створюється такий код, який може контролюватися тільки однією людиною. Тобто якщо одній людині належить, наприклад, інтернет-адреса, то ніхто інший, окрім власника або уповноваженої особи власника, не може змінювати, публікувати інформацію, використовуючи її; 2) стійкість (постійність) – код не зникає після кожного використання і не працює на одному єдиному комп'ютері. Так, доступ до облікового запису електронної пошти можна отримати з ноутбуку, планшету, смартфона, комп'ютеру місцевої бібліотеки тощо. Коли власник облікового запису електронної пошти вимикає свій пристрій, інформація в цьому обліково-

му записі не перестає існувати, а зберігається на сервері її Інтернет-провайдеру; - 3) взаємопов'язаність – так само, як об'єкти в реальному світі можуть впливати один на одного за законами фізики, так і коди можуть взаємодіяти між собою. Так, незважаючи на те, що URL-адреса має свого власника, який контролює її, інші користувачі можуть взаємодіяти з ним [5, с. 1054]. Виходячи з вищезазначеного, можна виділити такі особливі ознаки віртуальної власності як універсальність (індивідуальність або неповторність), віртуальність, обмеженість доступу, обігу та використання, захищеність, динамічність трансформування та властивість швидко модифікуватись.

Дж. Фейрфілд зазначає, що онлайн-ресурси не мають нічого спільного. Навпаки, ці ресурси були розроблені, щоб мати однакові характеристики з реальними речовинами. Цей факт робить саме положення про право власності очевидним джерелом регулювання таких ресурсів [6, с. 1064]. Ч. Блейзер також зазначає, що єдина схожість між віртуальною та інтелектуальною власністю полягає в тому, що і та, й інша стосуються нематеріальних інтересів, однак на цьому їх схожість закінчується [7, с. 140].

Аналізуючи іноземне законодавство, ми не зустрінемо заборони на використання віртуальних активів, а також поняття або економічна категорія криптовалюти та віртуальних активів не знайшли характерного однозначного тлумачення дефініції та втілення у положеннях іноземного законодавства.

При розгляді питання правового статусу віртуальних активів необхідно звернутись до досвіду тих країн, які вже зробили спроби закріплення у нормативно-правових актах своїх країн правовий статус криптовалют чи інших віртуальних об'єктів, які можна вважати успішними. У 2001 році Міністерство юстиції Тайваню постановою визнало, що віртуальні об'єкти є майном, яке може бути відчужене і/або передане будь-якій фізичній чи юридичній особам. Дії щодо таких об'єктів можна розцінювати як правочини з власністю [8, с. 44].

Відповідно до статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожна фізична та юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права [9]. Згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування і Європейського суду з прав людини», Конвенція та практика Європейського суду з прав людини, при розгляді справ судами застосовується як джерело права [10].

І Прецедентна практика Європейського суду з прав людини численними рішеннями (у справах «Воловік проти України», «Копецький проти Словаччини», «Суханов та Ільченко проти України», «Беєлер проти Італії» та інших) сформувала позицію, що поняття «майно» та «власність», які містяться у ст. 1 Першого Протоколу до Конвенції, є значно ширшими, ніж закріплено у ст. 41 Конституції України та чинному ЦК України, та мають автономне значення, яке не обмежується правом власності на матеріальні речі та не залежить від формальної класифікації у національному законодавстві, певні інші права та інтереси, які становлять майно, можуть також розглядатись як «право на власність» та відповідно як «власність», а також «законного очікування» фактичного користування правом [14].

Поняття «законні очікування» (*legitimate expectations*) слід розглядати як елементи верховенства права та «юридичної визначеності» (*legal certainty*). Таким чином, характеристика очікувань як легітимних поєднує у собі: 1) їх законність, яка зумовлена реалізацією особою належного їй суб'єктивного права, 2) їх обґрунтованість, тобто зумовлену законом раціональність сподівань учасників суспільних відносин [14].

У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про віртуальні активи», автори якого прогнозували, що його прийняття сприятиме: 1) ефективному розвитку ринку віртуальних активів; 2) надасть

можливість громадянам та підприємствам на території України, які фактично володіють віртуальними активами, розпоряджатись ними згідно з чинним законодавством; 3) сприятиме розбудові ринкової інфраструктури віртуальних активів на основі вже наявного світового досвіду, побудові в Україні принципово нових регуляторних механізмів, концепцій та підходів; забезпечить можливість надання учасникам ринку віртуальних активів безпечних та якісних послуг; 4) створить необхідні передумови для використання органами виконавчої влади України передових технологій, зокрема технологій розподіленого реєстру та його впровадження в роботу державних реєстрів в Україні; 5) сприятиме збільшенню інвестицій в економіку України, зокрема, через підвищення довіри внутрішніх та іноземних інвесторів внаслідок запровадження цивілізованих та уніфікованих правил обігу віртуальних активів; 6) зменшить частку тіньової економіки, що пов'язана із інвестиціями у віртуальні активи громадян та підприємств в Україні; 7) створить необхідні та в той же час цілком достатні передумови для прийняття Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами, та, відповідно, перспективу отримання додаткових надходжень до Державного бюджету України [11].

Проектом Закону України «Про віртуальні активи» передбачено, що він буде застосовуватись до правовідносин, які виникають:

1) при постачанні послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, коли постачальник таких послуг має зареєстроване місцезнаходження або постійне представництво на території України;

2) у зв'язку зі здійсненням правочину відносно віртуальних активів, якщо особа, що здійснює цей правочин, визначає, що до такого правочину застосовується право України, якщо це не суперечить положенням чинних міжнародних договорів України [12].

Згідно з вищевказаним законопроектом, віртуальний актив – це сукупність да-

них в електронній формі, яка має вартість та існує в системі обігу віртуальних активів. Віртуальний актив може бути як самостійним об'єктом цивільного обороту, так і посвідчувати майнові або немайнові права, зокрема, права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [12].

Але вищевказаний законопроект містить суттєві недоліки, які зазначені у Висновку Головного управління Верховної ради України, зокрема:

- значна частина положень проекту викладена нечітко, (іноді у занадто абстрактному вигляді), наслідком чого може стати як можливість їх неоднакового тлумачення, так і нерозуміння їх змісту учасниками відповідних правовідносин, у першу чергу, це стосується, зокрема, у п. 1 ст. 1 проекту Закону визначено, що «віртуальний актив може бути як *самостійним об'єктом цивільного обороту*, так і посвідчувати майнові або немайнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав», тобто за змістом вказаного припису «віртуальний актив», який посвідчує майнові і немайнові права, не визнається об'єктом цивільного обороту;

- згідно з ч. 1 ст. 7 проекту Закону, «розпорядження забезпеченим віртуальним активом означає розпорядження майновим правом на об'єкт забезпечення віртуального активу», але у проекті чітко не визначено, чи може власник об'єкту забезпечення віртуального активу розпорядитися ним окремо від самого віртуального активу;

- за змістом п. 2 ч. 1 ст. 2 проекту Закону, особа, яка здійснює правочин відносно віртуальних активів, *самостійно визначає, чи застосовується до нього право України*, що, на думку складачів висновку, не враховує того, що закон як нормативно-правовий акт вищої юридичної сили регулює суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил поведінки суб'єктів цих відносин [13].

На нашу думку, виникає необхідність визначення правової категорії віртуальних активів як об'єкта майнових прав, класифікації видів віртуальних активів, розмежування їх характерних ознак, ви-

значення правового режиму їх використання в цивільному та господарському обігу, окреслення прав та обов'язків суб'єктів віртуальних правовідносин, а також забезпечити в правовому полі договірне врегулювання правовідносин із віртуальними активами.

Висновки

Аналізуючи вище викладене, автори роблять висновок про те, що проект Закону України «Про віртуальні активи» не може бути визнаний таким, що відповідає принципу правової визначеності та верховенства права. Запропоновану його авторами дуалістичну модель правового режиму використання віртуальних активів в Україні, можна вважати недосконалою, оскільки вона не забезпечує захист майнових прав суб'єктів господарювання. Вона може спричинити неоднозначну судову практику, що, у свою чергу, буде суперечити одним із головних передумов стабільного розвитку та функціонування господарської діяльності в Україні, а саме правовій визначеності.

Література

1. Industry 4.0. Change sand solutions for the digitaltrans formation and use of exponential technologies. Zurich : Deloitte AG0, 2015. 32 p.

2. Кудь О.О., Кучерявенко М.П., Смичок Є.М. Цифрові активи та їх правове регулювання у світі розвитку технології блокчейн : монографія. Харків: Право, 2019. 216 с.

3. Овчаренко А.С. Облік операцій з криптовалютами в Україні: сучасний стан і перспективи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Випуск 58. Том 2. С. 50–53.

4. Virtual currency schemes – a futher analysis. European Central Bank. February 2015 URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtual_currency_schemesen.pdf.

5. Fairfield J. Virtual property. Boston University Law Review. 2005. Vol. 85.- P. 1047–1102.

6. Bragg v. Linden Research, Inc., 487 F. Supp. 2d 593 (E.D. Pa. 2007). URL: <https://h2o.law.harvard.edu/cases/4435> (дата звернення: 03.10.2019).

7. Fairfield J. Virtual property. Boston University Law Review. 2005. Vol. 85.- P. 1047–1102.

8. Єфремова К. В. Об'єкти інтернет-правовідносин. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет : кол. монографія / кол. авторів А. П. Гетьман [та ін.]; за ред. С. В. Глібко, К. В. Єфремова. – Харків, 2016. Розд. 1, підр. 1.2. – С. 36–51.

9. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенцію ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97) // [Електронний ресурс] – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text

10. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV // [Електронний ресурс] – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

11. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про віртуальні активи» від 26 жовтня 2020 року // [Електронний ресурс] https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110.

12. Про віртуальні активи: проект Закону України // [Електронний ресурс]-https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110.

13. Висновок Головного управління Верхової Ради України на проект Закону України «Про віртуальні активи» // [Електронний ресурс]-https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110.

14. Рішення корсунь-Шевченківського суду Черкаської області у справі-№ 699/1354/18 від 23.01.2019 року // [Електронний ресурс]-https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110https://reestr.court.gov.ua/Review/79420802.

15. Бутов Д. В. Оценка компании в целях слияния и поглощения / Д.В. Бутов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.profiz.ru/se/11_2011/ocenka_companii/.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню правової природи віртуальних активів, зокрема, більш детально розглянуто законодавче визначення криптовалют та інших віртуальних грошових активів. Авторами зосереджено увагу на правових засадах використання віртуальних активів як об'єкта майнових прав, а саме розкрито економічну сутність, правовий режим використання та особливості здійснення операцій за допомогою віртуальних активів. У статті автори звертаються до досвіду тих країн, які вже зробили спроби закріпити і визначити у нормативно-правових актах правовий режим криптовалют чи інших віртуальних об'єктів, однак ці спроби не можна визнати невдалими. Проаналізовано проект Закону України «Про віртуальні активи» і запропоновано шляхи удосконалення положень цивільного, податкового та господарського законодавства, які направлені на визначення та закріплення правового статусу віртуальних активів.

Ключові слова: об'єкти майнових прав, децентралізована платіжна система, віртуальні активи, цифрова валюта, криптовалюта, емісія криптовалют, криптовалютна біржа, технологія блокчейн.

SUMMARY

The article is devoted research of legal nature of virtual assets, in particular, legislative determination of cryptocurrency and other virtual money assets is more in detail considered. By an authors concentrated attention on legal principles of the use of virtual assets as an object of property rights, economic essence is namely exposed, legal mode of the use and feature of realization of operations by virtual assets. In the article an authors are speaks to experience of those countries which did attempts to fasten and define in normatively legal certificates legal mode of cryptocurrency or other virtual objects already, however acknowledged these attempts cannot be unsuccessful. The project of Law of Ukraine is analyzed «About virtual assets» and the ways of improvement of positions of civil, tax and economic legislation, which are directed on determination and fixing of legal status of virtual assets, are offered.

Key words: objects of property rights, decentralizes pay system, virtual assets, digital currency, cryptocurrency, emission of cryptocurrency, cryptocurrency exchange, technology of blockchain.